Riiast eriti nälja ajal vilja väljavedu ainult Rootsi lubatud, mis mõnede muudatustega ka nüüd maksma jäi. K.-i käsul viidi ülikool Tartust Pärnu; 17. VII 1699 andis kun. kindr.-kuberner Dahlbergile (vt.), kui ülikooli kantslerile, vastava käsu, ja 28. VIII s. a. alati Pärnus pidulikult ülikooli tööd; hiljemini sai see aga sõja tõttu halvatud. Põhja sõja ajal sai Eesti- ja Liivimaa palju kannatada nii meeste kui vilja võtmise läbi, millele veel seltsis 1702., 1703. ja 1708. a. barbaarne talitusviis maa laastamisel. Eesti- ja Liivimaad, Rootsi operatsiooni-baasi, püüti venelaste poolt võimetuks teha. M. s. saadeti Narva ja Tartu kodanikud vägivaldselt Venemaale (1707 ja 1708). — K. XII on olnud kahtlemata kuulsamaid Rootsi kuningaid ja säärasena kaua püsinud rahva imetluse objektina. Ta paistis silma julguse, vähenõudlikkuse, tahtejõu, meelerahuga nii õnnes kui õnnetuses, jumalakartuse ja kõlblusega. See kõik tegi teda sõdurite ja ilma ees kangelaseks. K.-i varjukülgedest oleks mainitavad isemeelsus ja ükskõiksus inimeste kannatuste vastu. Iseloomustades teda veel riigi- ja sõjamehena peab konstateerima, et ta ei olnud olupolitik; sõjamehena, olles nähtavasti oma aja paremaid väejuhte, oli ta kaugelt andekam kui riigimehena.

G. v. Adlerfeld, *Histoire militaire de Charles XII* ... (1740, ka saksak. tõlkes); J. Nordberg, Kon. Carl den XII:s historia (1740, ka saksak. tõlkes); A. Fryxell, Berättelser ur svenska historien, d. 21.—29. II (1902—03); Kelch, Liefl. Hist. Continuation (1875); F. F. Carlson, Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset VI (1881), VII (1885); H. Hjärne, Karl XII. Omstörtningen i Österuropa 1697—1703 (1902); Fr. Bienemann, Die Katastrophe d. Stadt Dorpat ... (1902); C. O. Nordensvan, Carolus XII. Synpunkter och betraktelser (1918); A. Stille, Carl XII:s fälttågsplaner 1707—09 (1908); E. Carlson, Sveriges historia under konungarne of Pfalziska huset VIII (1910); S. E. Bring, Karl XII (1918); Karl XII på slagfältet (utg. av Generalstaben, 1918); R. Fåhraeus, Karl XI och Karl XII (1921); S. Schartau, De svenska östersjöprovinserna vid det stora nordiska krigets utbrott I—II (Karolinska förbundets årsbok 1924—25); A. Munthe, Karl XII och den ryska sjömakten I (1924), II (1925). Seraphim, Livl. Gesch. II II; С. М. Соловьевъ, Исторія Россіи, т. 15.—16. (1873—74). *H. S.*

KARLSON, Ferdinand, kirjanik, sünd. Tartumaal Kursi klk. Laeva v. 4. III 1875; õppis aa. 1887—95 (mõne vaheajaga) Tartus Treffneri gümnaasiumis ning õiendas eksternina küpsuseksami Riias; õppis selle järel Tartu ülikoolis 1895—99 õigusteadust, oli 1901—14 Tallinnas, pärast ilma- ja vabadussõda aga Tartus advokaadiks. Oma otsekohese kutse kõrval on ta rohkesti osa võtnud seltskondlikust tööst ja teotsenud ka näitekirjanikuna. Nii on temalt ilmunud draama kolmes järgus »Wale« (Tallinnas, 1905), neljavaatuseline draama »Pihid« (Tartus, 1914) ning »Kaljuvalla legenda« »Kalevipoeg ja Sarvik« (1913?). Kahe esimese ained on võetud linnakodanluse elust, mis seni oli leidnud vähe käsitlust meie draamas; kolmas tahab aga allegooriliselt esitada meie ajaloolist saatust ja saavutabki paiguti heroilist ulatust, kuid tundub tervikuna siiski liiga mõistusliku konstruktsioonina. Peale nende tööde on K. kirjutanud mõned vähem tuntud näidendid, nõnda »Kui õitselind hõiskab«, »Meie« ja »Surm«. *F. T.*

KARTHAUSEN, Hans, Tartu Suure Gildi oldermann Poola ajal, sünniaeg teadmata, mängis tähtsat osa võitlusis Tartu rae ja kodanikkonna vahel XVI a. s. kahel viimasel aastakümnel. Kui Tartu 1582. a. Poola alla sai, algasid uuesti jaluleseatud rae ja restitueerunud gildide vahel ägedad kokkupõrked, mille põhjustasid kodanikkonna püüded gildide õigusi linna valitsemise alal suurendada, eriti linna majandust kontrollida. Eriti terava kuju omandasid need konfliktid a. 1590 peale, mil kuningas Sigismund III (vt.) oma mandaadiga kodanikele ära keelas gilditubades linna asjade arutamiseks koosolekuid pidada ja rae tunnustas omavalitsusliku tegevuse ainsaks juhtijaks. Kodanikkonna opositsioonilise liikumise juhina korraldas K. omavolilisi koosolekuid, kus kõik katsed rae võimupiire suurendada teravasti hukka mõisteti. 1591. a sobitasid mõõdukamad Suure Gildi elemendid raega teatava kokkuleppe, kuid K. jätkas endise ägedusega võitlust, ähvardades teotseda vajaduse korral isegi jõu ja vägivaldsete abinõudega. K.-it toetasid mõned kohalikud Poola ametnikud, kes rae ja gildide vahelistest tülidest näivad endile kasu lootnud olevat. Samuti oli K. ühenduses Riia demokraatliku voolu juhtivate tegelastega. 1592. a. laskis raad K.-i vangistada, kuid viimasel õnnestus oma Poola rahvusest toetajate kaasabil vabaneda. Siiski läks rael samal a. korda nõutada kuningalt käskkirja, mille põhjal K. kuni erilise kuningliku komisjoni päralejõudmiseni tuli vangis hoida. K. põgenes nüüd Riiga, kus ta aga vangistati. Varssavi saadetud Tartu rae saatkonna pealekäimisel anti K.-i asi Riia linnusekrahvi kohtu otsustada, kes K.-ile surmanuhtluse määras. 9 VI 1593. a. hukati K. Riia turuplatsil. K.-i surmaga rauges